

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 7

เนื้อหา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์

- ทฤษฎีอำนาจนิยม
- ทฤษฎีเสรีนิยม
- ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม
- ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์
- ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา
- ทฤษฎีสื่อสารเพื่อประชาชน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาบทที่ 7 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. บอกถึงความเป็นมาของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์ได้ถูกต้อง
2. ระบุบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีอำนาจนิยมได้ถูกต้อง
3. อธิบายบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีเสรีนิยมได้ถูกต้อง
4. อธิบายบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมได้
5. บอกถึงลักษณะของบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ได้
6. อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้ถูกต้อง
7. บอกถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อประชาชนได้
8. เปรียบเทียบความแตกต่างของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์ได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ศึกษาเอกสารประกอบการสอนบทที่ 7
2. บรรยายประกอบแผ่นใส และสรุปเนื้อหาในแต่ละหัวข้อ
3. ชมวิดีโอทัศน์เรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์” ม้วนที่ 1 และสรุปสาระสำคัญ

ที่ได้รับจากการชมวิดีโอทัศน์

4. แบ่งกลุ่มนักศึกษาให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์

5. แบ่งกลุ่มอภิปรายเกี่ยวกับข้อดีและข้อจำกัดของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์แต่ละทฤษฎี
6. นำเสนอหน้าชั้นเรียน
7. ทำแบบฝึกหัดท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แผ่นใส
3. วิดีทัศน์
4. แบบฝึกหัด

การวัดและประเมินผล

1. จากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน
2. จากการทำรายงานและการนำเสนอหน้าชั้นเรียน
3. จากการทำแบบฝึกหัดท้ายบท

บทที่ 7

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภทนั้นดำเนินงานอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเสมอ เพราะสภาพแวดล้อมของสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นปัจจัยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบการปกครองของประเทศซึ่งมีความผูกพันแน่นแฟ้นกับการดำเนินกิจการของสื่อมวลชนทั้งแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง อันเป็นแนวทางในการดำเนินกิจการของสื่อมวลชนแต่ละแขนง นักวิชาการได้จำแนกสังคมที่สื่อสิ่งพิมพ์ดำเนินการอยู่ออกเป็นหลายระบบที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ได้แก่ สังคมอำนาจนิยม สังคมเสรีนิยม ระบบสื่อมวลชนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สังคมคอมมิวนิสต์ สังคมสื่อสารเพื่อการพัฒนา และสังคมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ในบทนี้จะได้ทราบถึงรายละเอียดสาระสำคัญต่าง ๆ ของระบบสื่อสิ่งพิมพ์ตามทฤษฎีต่าง ๆ

ทฤษฎีสังคมอำนาจนิยม (authoritarian)

ความหมายทางการเมืองปกครองอำนาจนิยม หมายถึง ระบบการปกครองที่ถืออำนาจของรัฐมีความสำคัญยิ่งกว่าเสรีภาพของบุคคล และภายใต้ระบบสังคมอำนาจนิยมถือว่าชนชั้นผู้ปกครองมีความรู้ความสามารถจึงเป็นผู้นำมวลชนซึ่งเป็นผู้ด้อยกว่า การวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐบาลและสาธารณชนจะกระทำมิได้ ทฤษฎีอำนาจนิยมมักจะใช้กันในประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบเผด็จการ สื่อมวลชนนั้นไม่มีอิสรภาพต้องอยู่ภายใต้การชี้แนะเสนอแนะของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

สาระสำคัญต่าง ๆ ของระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ มีดังนี้

1. วิวัฒนาการ เริ่มต้นในประเทศอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 ในปัจจุบันยังคงใช้อยู่ในหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนาที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์
2. ที่มา ปรัชญาเกี่ยวกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่พระมหากษัตริย์
3. วัตถุประสงค์หลักของสื่อมวลชน เพื่อสนับสนุนและเผยแพร่นโยบายของรัฐบาลที่อยู่ในอำนาจ และเพื่อให้บริการแก่รัฐ
4. เจ้าของสื่อมวลชน รัฐบาลหรือเอกชน โดยเอกชนนั้นจะต้องได้รับอนุญาตเป็นพิเศษและมีเงื่อนไขที่กำหนดไว้

5. การควบคุมสื่อมวลชน การออกสิทธิบัตรของรัฐบาล สหประชาคมควบคุมสื่อมวลชน
ใบอนุญาต และการเซ็นเซอร์

6. สิ่งที่สื่อมวลชนไม่อาจกระทำได้ การวิพากษ์วิจารณ์กลไกทางการเมือง และ
ข้าราชการผู้อยู่ในอำนาจ

7. ลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบอื่น ๆ สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สนับสนุน
ให้นโยบายของรัฐบาลสัมฤทธิ์ผล แม้ว่ารัฐบาลไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของกิจการสื่อมวลชนเสมอไป
บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนในประเทศที่มีการปกครองโดยใช้ทฤษฎีนี้ มีดังนี้คือ
(สมควร กวียะ, 2533, หน้า 233)

1. จะต้องไม่บ่อนทำลายรัฐบาลและองค์การของรัฐ
2. จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลและองค์การของรัฐ ส่งเสริมสนับสนุนนโยบาย
ของรัฐบาลที่กำลังทรงอำนาจและรับใช้รัฐ

3. จะต้องไม่ทำลายค่านิยมทางศีลธรรมและการเมืองของคนส่วนใหญ่
นอกจากนี้แล้วสื่อมวลชนพอมิเสรีภาพที่จะปฏิบัติบทบาทหน้าที่อื่น ๆ ได้ตามนโยบายของ
ตนเอง เช่น ให้ข่าวสารทางการศึกษา ความคิดเห็นในกรอบนโยบาย โฆษณาสินค้า เป็นต้น
ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนจะเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนและผลักดัน
นโยบายของรัฐให้บรรลุความมุ่งหมาย การให้ผู้ที่ไม่รู้เรื่องนี้อย่างแท้จริงมากระจายข่าวอาจเป็น
ปฏิปักษ์ต่อรัฐ หรือลวงล้าต่อผลประโยชน์โดยส่วนรวมของรัฐ เป็นสิ่งที่รัฐจะยอมไม่ได้

ในฐานะที่สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อมวลชนชนิดหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินกิจการของสื่อสิ่งพิมพ์
เป็นไปตามทฤษฎีนี้ จึงมีควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมอำนาจนิยมด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การควบคุมโดยวิธีให้ขออนุญาต ซึ่งวิธีการนี้ได้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษในคริสต์
ศตวรรษที่ 16 ตรงกับราชวงศ์ทิวดอร์ใช้วิธีควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์โดยมอบสัมปทานผูกขาดแก่บุคคล
ต่าง ๆ ซึ่งรัฐพิจารณาคัดเลือกแล้วเห็นว่ามีความตั้งใจแน่วแน่จะไปในทางสนับสนุนรัฐบาล บุคคลเหล่านี้
ได้รับการสนับสนุนให้แสวงหากำไรจากการผูกขาดตราบเท่าที่ไม่ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือน
ต่อรัฐ ในการให้สัมปทานการพิมพ์ดังกล่าว คือการให้หนังสืออนุญาตแก่บุคคลบางคนให้
ดำเนินการของการพิมพ์หนังสือชนิดต่าง ๆ หนังสือกฎหมาย หนังสือเรียน หนังสือศาสนา บทละคร
 เป็นต้น

การควบคุมด้วยวิธีนี้ถึงจุดเสื่อมในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจและ
การเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ประชาชนมีความตื่นตัวด้านการเมืองเพิ่มขึ้น มีผู้รู้หนังสืออ่านออก
เขียนได้เพิ่มขึ้นเพราะสื่อสิ่งพิมพ์ ประกอบกับช่างพิมพ์ที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินผลิตสื่อสิ่งพิมพ์

ดังกล่าวต่างต้องการจะเป็นอิสระในการดำเนินธุรกิจการพิมพ์ของตนเองเพื่อแสวงหากำไร บางคนแอบไปตั้งสำนักพิมพ์เถื่อนพิมพ์หนังสือขึ้นมา โดยได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากกลุ่มการเมืองหรือกลุ่มศาสนาอย่างลับ ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นพลังกดดันให้ฝ่ายรัฐบาลเลิกผูกขาดสื่อสิ่งพิมพ์เอาไว้เป็นเครื่องมือเฉพาะตนอีกต่อไป

2. การควบคุมโดยวิธีเซ็นเซอร์ เป็นวิธีการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ที่ฝ่ายปกครองคิดค้นขึ้น โดยได้นำมาใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ควบคู่ไปกับการออกใบอนุญาต ซึ่งการตรวจเรื่องหรือเซ็นเซอร์เรื่องสำคัญ ๆ ก่อนจะทำกรตีพิมพ์ ได้แก่ การเมือง ศาสนา เป็นต้น เพราะฝ่ายบ้านเมืองเห็นว่าผู้จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์อาจไม่มีความรู้หรือไม่เข้าใจเรื่องดังกล่าวได้ลึกซึ้งเท่ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้เรื่องบางเรื่องเป็นระดับนโยบาย ซึ่งหากปล่อยให้เสนอออกไปโดยไม่ได้ตรวจตราเสียก่อนอาจจะกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงและผลประโยชน์ของรัฐได้

3. การควบคุมโดยวิธีการฟ้องร้องในศาล การฟ้องร้องเป็นวิธีควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์อีกวิธีหนึ่งที่รัฐบาลฝ่ายอำนาจนิยมสมัยนั้นใช้ วิธีนี้มีลักษณะก้าวหน้ากว่า 2 วิธีแรก เพราะอย่างน้อยศาลสถิตยุติธรรมก็ยังเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้ตามกระบวนการทางกฎหมาย

สำหรับความผิดรุนแรงที่สื่อสิ่งพิมพ์ถูกฟ้องร้องในศาลยุคนั้น ได้แก่ ความผิดฐานกบฏและความผิดฐานกระทำการกระด้างกระเดื่องต่อบ้านเมือง

ความผิดฐานกบฏได้แก่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การล้มล้างรัฐบาล หรือภัยคุกคามต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีโทษฐานรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต แต่ในประเทศอังกฤษไม่ค่อยใช้การกล่าวโทษความผิดฐานกบฏแก่ช่างพิมพ์หรือเจ้าของโรงพิมพ์บ่อยนัก มีเพียง 3 คนเท่านั้นตลอดระยะเวลา 3 ศตวรรษ ส่วนความผิดฐานกระด้างกระเดื่องต่อบ้านเมืองนั้น ได้แก่ การใช้ถ้อยคำยุยงให้ผู้อ่านเกิดความกระด้างกระเดื่องต่อบ้านเมือง ให้มีความคิดเห็นตรงข้ามหรือเป็นปรปักษ์ต่อรัฐ ตลอดจนสถาปนาศูนย์สูงของประเทศ ซึ่งวิธีกล่าวโทษนี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ฝ่ายอำนาจนิยมใช้ควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ เพราะเป็นความผิดที่กว้าง เพียงสื่อสิ่งพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์ ตำนานอดีตนายกรัฐมนตรีหรือสถาบันชั้นสูง หากไม่เป็นที่สพอารมณ์ของผู้มีอำนาจแล้ว ก็อาจจะดำเนินการฟ้องร้องผู้ดำเนินการสื่อสิ่งพิมพ์นั้นว่ามีพฤติกรรมกระด้างกระเดื่องต่อรัฐได้

สำหรับการควบคุมด้วยวิธีฟ้องร้องต่อศาลได้เสื่อมลงในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อประชาชนตื่นตัวทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย และการพิจารณาคดีในศาลหากปราศจากหลักฐานชัดแจ้งหนักแน่นแล้ว คณะลูกขุนมักจะไม่รับฟ้อง ทำให้การควบคุมดังกล่าวไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร

4. การควบคุมโดยวิธีซื้อตัวนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ วิธีนี้นับเป็นการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ที่แยบยลที่ฝ่ายบ้านเมืองนำมาใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 รัฐบาลอังกฤษ สมัย โรเบิร์ต วอลโพล (Robert Walpol) เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของอังกฤษได้มีการใช้เงินราชการลับกว้านซื้อนักเขียน นักวิจารณ์ ให้เขียนเชียร์รัฐบาล และละเว้นโจมตีรัฐบาล

5. การควบคุมโดยวิธีการเก็บภาษีสื่อสิ่งพิมพ์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 รัฐบาลอังกฤษได้มีการเก็บภาษีพิเศษกับหนังสือพิมพ์เพื่อเป็นการปราบธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์มิให้ขยายตัวต่อไป โดยการเก็บจากรายได้ที่มาจากกำไรโฆษณาและจำนวนจำหน่าย หากเป็นหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายและโฆษณาสูงอาจจะไม่กระทบกระเทือนถึงความอยู่รอด แต่ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ที่เลี้ยงตัวเองไม่ค่อยจะได้แล้วนับว่ากระทบกระเทือนต่อความอยู่รอดของธุรกิจเป็นอย่างมาก ซึ่งวิธีการนี้ได้ยกเลิกไปใน ค.ศ.1861

วิธีการควบคุมเหล่านี้เป็นมาตรการที่รัฐบาลอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 นำมาใช้ควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ เพราะนับตั้งแต่ ค.ศ.1450 เป็นต้นมา สื่อสิ่งพิมพ์ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์วารสาร ใบปลิว ได้มีบทบาทในการเผยแพร่ความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองให้แก่ผู้อ่าน ช่วยเปิดโลกทัศน์และความคิดเห็นใหม่ ๆ ต่อสาธารณชน จึงมีผลกระทบต่อสถาบันการปกครองในสมัยนั้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ปกครองประเทศจึงได้คิดหาวิธีการในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาใช้ในการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของรัฐ

นอกจากประเทศทางยุโรปที่ได้มีการนำหลักการทฤษฎีอำนาจนิยมไปใช้ในการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์แล้ว ด้านประเทศโลกที่สาม ได้แก่ ประเทศทางเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา ตะวันออกกลาง ฯลฯ ที่มีลักษณะการปกครองประเทศแบบอำนาจนิยมแม้ว่าจะมีหลายประเทศขึ้นป้ายว่าปกครองโดยระบบประชาธิปไตย แต่เนื้อหาภายในแล้วยังเป็นอำนาจนิยมอยู่ ซึ่งการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ในโลกที่สามมีลักษณะดังนี้

1. การใช้เป็นสื่อโฆษณาชวนเชื่อ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง กระแสข่าวจากเครื่องมือสื่อสารมวลชนของกลุ่มประเทศค่ายเสรีนิยมและค่ายคอมมิวนิสต์ได้แพร่สะพัดเข้ามายังประเทศที่กำลังพัฒนา แผงไว้ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อและผลประโยชน์ของกลุ่มของค่ายตนอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ประเทศในโลกที่สามจึงมีความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวทางการพัฒนา ประเทศจนไม่มีความเป็นเอกภาพทางการเมืองได้

2. การจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมือง การต่อสู้ทางการเมืองของคนในประเทศและการช่วงชิงการเป็นผู้นำประเทศของค่ายเสรีนิยมกับค่ายคอมมิวนิสต์ เป็นแรงผลักดันให้การปกครองประเทศต้องใช้นโยบายอำนาจนิยม ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสรีภาพของสื่อมวลชน

ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะผู้บริหารประเทศฝ่ายอำนาจนิยมมักจะถูกเป็นข้ออ้างอยู่เสมอว่าจำเป็นต้องจำกัดสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนเอาไว้เพื่อความมั่นคงและผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ หรือเสียสละเสรีภาพของคนส่วนน้อยเพื่อรักษาเสรีภาพของคนส่วนใหญ่เอาไว้

3. การควบคุมจำนวนสื่อสิ่งพิมพ์ ในประเทศโลกที่สามบางประเทศที่ยังมีสงครามปลดปล่อยภายใน สงครามกับเพื่อนบ้าน และการแย่งชิงอำนาจโดยใช้กำลังทหารภายในประเทศ จึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ผู้ปกครองฝ่ายอำนาจนิยมใช้เป็นเหตุผลในการควบคุมหรือจำกัดจำนวนสื่อสิ่งพิมพ์โดยการออกหนังสืออนุญาตจากหน่วยงานของรัฐ ด้วยข้ออ้างเพื่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศส่วนรวม และเพื่อควบคุมกลไกการพัฒนาประเทศให้บรรลุจุดหมาย

4. การเซ็นเซอร์หรือตรวจสอบเนื้อหา ก่อนพิมพ์ ช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองและในภาวะสงคราม ผู้บริหารประเทศจะมีการออกกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับกำหนดขอบเขตการเสนอข่าวสารของสื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งมาตรการลงโทษเมื่อมีการละเมิดกฎหมาย

5. การซื้อตัวนักหนังสือพิมพ์ วิธีการที่ผู้บริหารประเทศโลกที่สามใช้กันเสมอเมื่อมีโอกาสคือการซื้อตัวนักหนังสือพิมพ์และนักเขียนที่มีทัศนคติและแนวโน้มทางความคิดเชิงบวกกับผู้บริหารเหล่านี้ เพื่อให้เป็นกระบอกเสียงหรือเขียนสนับสนุนระบบของตน

6. การให้เงินอุดหนุนสื่อสิ่งพิมพ์ การสนับสนุนทางการเงินแก่สื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการออกสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ เพื่อให้สนับสนุนและใช้เป็นกระบอกเสียงและเป็นเครื่องมือของพรรคและรัฐ

ทฤษฎีเสรีนิยมหรืออสังคมนิยม (libertarian)

ความหมายทางการเมืองปกครองเสรีนิยม คือการปกครองที่เน้นผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมเป็นสังคม รัฐเป็นเพียงผู้พิทักษ์ผลประโยชน์และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เพื่อให้สมาชิกในปกครองสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข สมาชิกมีอิสระที่จะคิด พูด และทำ ได้แสดงออกถึงความสามารถและเหตุผล ระบบการปกครองที่จัดอยู่ในประเภทเสรีนิยม คือระบบประชาธิปไตย

ต้นกำเนิดของทฤษฎีนี้มาจากการตีความของหนังสือพิมพ์ที่จะให้หลุดพ้นจากการควบคุมทางการเมืองและการปกครอง ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และต่อมาก็ได้รับการยืนยันอย่างเป็นทางการโดยลายลักษณ์อักษรหลังการปฏิวัติของสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ให้ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ที่หนังสือพิมพ์ในระบบเสรีนิยมเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการแสดง

ความคิดเห็นอย่างเสรี แม้ว่าความคิดเห็นนั้นจะเป็นการโจมตีวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือพรรคการเมืองที่อยู่ในอำนาจ

สาระสำคัญต่าง ๆ ของระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ มีดังนี้

1. วิวัฒนาการ เริ่มใช้ในประเทศอังกฤษหลัง ค.ศ.1688 และใช้ในสหรัฐอเมริกาด้วย หรือประเทศที่มีการปกครองระบบประชาธิปไตย
2. ที่มา เริ่มจากข้อเขียนของมิลตัน ล็อค มิลล์ และปรัชญาเกี่ยวกับเหตุและผล และสิทธิธรรมชาติของมนุษย์
3. วัตถุประสงค์หลักของสื่อมวลชน เพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง และขาย เป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือเพื่อทำหน้าที่เปิดเผยความจริง และตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล
4. เจ้าของสื่อมวลชน โดยปกติแล้วเอกชนเป็นเจ้าของสื่อมวลชน
5. การควบคุมสื่อมวลชน การควบคุมตนเองของสื่อมวลชนและกระบวนการยุติธรรมโดยการตัดสินของศาล
6. สิ่งที่สื่อมวลชนไม่อาจกระทำได้ การหมิ่นประมาท การเสนอเรื่องลามก หยาบโดน การปลุกปั่นให้เกิดความไม่สงบในยามสงคราม
7. ลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบอื่น ๆ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลและสนองความต้องการของสังคม

บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนในประเทศเสรีนิยม มีดังนี้

1. เป็นเครื่องมือแสดงความคิดเห็นของบุคคล
2. เป็นเครื่องมือแสดงสัจจะของสังคม
3. ควบคุมรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐและพรรคการเมืองโดยการสอดส่องวิพากษ์วิจารณ์
4. แจ้งข่าวสารให้ความบันเทิงและเพื่อการค้า

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในระบบเสรีก็มีปัญหาหลายประการ ดังนี้

1. ขอบเขตของเสรีภาพควรจะกว้างขวางมากน้อยเพียงใด การใช้เสรีภาพควรจะถูกควบคุมด้วยวิธีใด กฎหมายทั่วไปของสังคมสามารถใช้กับหนังสือพิมพ์ได้อย่างเพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่พอควรจะออกกฎหมายพิเศษหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่กล่าวว่า ขอบเขตของเสรีภาพควรจะอยู่ที่เส้นพรมแดนของศีลธรรม สิทธิ ทรัพย์สินชื่อเสียงของบุคคลและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของรัฐ ถ้าสองสิ่งนี้ถูกละเมิดเมื่อใด หนังสือพิมพ์ที่ละเมิดก็ควรจะต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่บางคนกล่าวว่าขอบเขตของเสรีภาพจะต้องไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเมื่อใดหนังสือพิมพ์ต้อง

คำนึงถึงความรับผิดชอบต่ออะไรก็ตาม เมื่อนั้นหนังสือพิมพ์ก็ไม่มีเสรีภาพที่จะรายงานสิ่งที่นักหนังสือพิมพ์อาชีพจะต้องรายงานตามหน้าที่ของตน

2. หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมากกว่าบุคคลธรรมดา หนังสือพิมพ์จะมีเหตุผลอะไรมาอ้างอิงนอกจากการเป็นเจ้าของเครื่องมือพิเศษที่มีบทบาทและหน้าที่อภิสิทธิ์ในการรายงานเหตุการณ์กิจกรรมการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทุกอย่างต่อสาธารณชน ถ้าอย่างนั้นก็หมายความว่าใครก็ตามที่มีเครื่องมือพิเศษนี้สามารถจะมีเสรีภาพได้มากกว่าบุคคลธรรมดา แสดงว่าคนทุกคนสามารถจะมีเสรีภาพมากกว่าคนอื่นได้อย่างเท่าเทียมกัน ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร แต่ในสภาพความเป็นจริงทางการเมืองและเศรษฐกิจคนทุกคนไม่มีปัญญาความสามารถที่จะเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ได้อย่างเท่าเทียมกัน มีการผูกขาดความเป็นเจ้าของมากขึ้นทุกที บทบาทหน้าที่อภิสิทธิ์หรือเสรีภาพเหนือกว่าคนธรรมดาจึงถูกจำกัดอยู่ในวงการธุรกิจที่มีอำนาจการซื้อสูง ทำให้หนังสือพิมพ์ที่หลุดพ้นจากพันธนาการของรัฐ ต้องเข้ามาอยู่ภายใต้อิทธิพลของวงการธุรกิจใหญ่เหมือนหนีเสือปะจระเข้ อิสรภาพซึ่งเป็นหัวใจของทฤษฎีเสรีนิยมต้องถูกกระทบกระเทือนและเกิดปัญหาใหม่ขึ้นมาว่าอิสรภาพจากใคร อิสรภาพจากพันธนาการของรัฐเท่านั้นหรืออย่างไร

3. ทฤษฎีเสรีนิยมมีแนวโน้มที่จะปกป้องความเชื่อ และความคิดเห็นให้สามารถแสดงออกมาได้อย่างเสรี แต่ไม่ค่อยพูดถึงข่าวสารซึ่งมีแง่มุมที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อนอยู่ อาจจะเป็นเรื่องธรรมดา ถ้าหากสมาชิกสังคมทุกคนสามารถจะให้และรับข่าวสารได้อย่างเสรี แต่ในกรณีที่ทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ สามารถจะปกปิดหวงแหนข่าวสารอะไรก็ได้ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์เฉพาะตน ปัญหาจะตามมาอย่างมากมายทั้งในแง่การเมืองการปกครองและกฎหมายที่ยึดความเป็นธรรมของสังคมเป็นหลัก การปกปิดความเชื่อและความคิดเห็นมิให้ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ ถือว่าเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพเฉพาะตน แต่การปกปิดข่าวสารของส่วนรวมอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะสมาชิกประจำของหนังสือหน้านั้นน่าจะเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพข่าวสารหรือไม่ เท่าที่ปรากฏทฤษฎีเสรีนิยมมิได้มีการอภิปรายกันในเรื่องนี้กันมากนัก เพราะมุ่งเน้นไปที่เสรีภาพของความคิดอ่าน (freedom of ideas) เสียมากกว่า ยิ่งในยุคปัจจุบันข่าวสารกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและการทำงานมากขึ้น จนถึงกับมีความพยายามที่จะพัฒนาสังคมไปสู่สภาพสังคมข่าวสาร (information society) การอภิปรายในเรื่องเสรีภาพของข่าวสารยิ่งกลายเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นทุกที

4. เดิมทีเดียวทฤษฎีเสรีนิยมเกี่ยวข้องกับปรัชญาเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันมีสื่อมวลชนประเภทอื่น รวมทั้งแหล่งข่าวสารสนับสนุน เช่น ระบบการศึกษา องค์การธุรกิจขนาดใหญ่ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น เข้ามามีบทบาทหน้าที่มากขึ้น เราจะ

ประยุกต์ทฤษฎีนี้ไปใช้กับสื่อและแหล่งข่าวสารเหล่านั้นได้หรือไม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ จนบัดนี้ก็ยังไม่สามารถที่จะมีเสรีภาพของการแสดงออก เท่ากับหนังสือพิมพ์ ยกเว้นในบางประเทศ เพราะถือกันว่าวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เป็น สื่อมวลชนสาธารณะ (public media) แต่มีใช้สื่อเสรี (free press) ส่วนแหล่งข่าวสารสนับสนุนที่ เชื่อมโยงเข้ามาในระบบการสื่อสารมวลชนก็มักจะประยุกต์ใช้หลักการเสรีนิยมหรืออิสรภาพนิยม เพียงบางส่วนเท่านั้น

5. เสรีภาพของการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอข่าวสาร ขึ้นอยู่กับตัวประกอบหลายอย่างหลายด้านด้วยกัน ที่สำคัญคือตัวประกอบด้านบุคคล เช่น ในการ ทำหนังสือพิมพ์มีผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยหลายฝ่าย นับตั้งแต่เจ้าของ บรรณาธิการ ผู้สื่อข่าว ผู้อ่าน ผู้ได้ ประโยชน์ และผู้เสียประโยชน์จากเสรีภาพของการแสดงออก ดังนั้น เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ควร จะขึ้นอยู่กับใคร หรือคำนึงถึงฝ่ายใดมากน้อยเพียงใด นับว่ายังเป็นปัญหาที่ยากต่อการตอบ ตัวประกอบอีกอย่างที่มีความสำคัญไม่น้อยก็คือ ตัวประกอบด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ภาวะการเงิน ภาวะการตลาด บรรยากาศทางการเมือง และความมั่นคงปลอดภัย ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่อาจมี อิทธิพลต่อขอบเขตหรือแม้แต่คำจำกัดความของเสรีภาพได้ทั้งนั้น เสรีภาพจึงต้องมีเงื่อนไข อยู่เสมอ แต่เงื่อนไขนั้นใครจะเป็นผู้กำหนด และถ้าเสรีภาพต้องมีเงื่อนไขเสียแล้ว เราจะเรียกว่ามี เสรีภาพได้หรือไม่

อย่างไรก็ตามสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นใดก็ตามทฤษฎีนี้มีหน้าที่แสวงหาความจริง ช่วย พัฒนาประเทศทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ สื่อมวลชนจะบรรลุจุดหมายนี้ได้ต้องมี เสรีภาพ รัฐบาลต้องไม่ก้าวกายการตีพิมพ์และต้องสนับสนุนให้ทุกคนเป็นเจ้าของสื่อมวลชนได้ สื่อมวลชนจะประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับผู้บริหาร รัฐบาลต้องไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ตามทฤษฎีนี้สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. การแจ้งข่าวสารและข้อเท็จจริง
2. การให้แสดงความคิดเห็นของบุคคล
3. การเป็นเครื่องมือแสดงพลังจะทางสังคม
4. การให้ความบันเทิง
5. การให้ความรู้แก่สังคม
6. การเป็นสื่อเพื่อธุรกิจ การค้าและโฆษณา
7. การควบคุมรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ และพรรคการเมือง โดยการสอดส่องและ

วิพากษ์วิจารณ์

สำหรับบทบาทหน้าที่ในทางการเมือง สื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ตามแนวคิดเสรีนิยม คือ บทบาทตรวจสอบควบคุมรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ใช้อำนาจเกิดขอบเขตวิพากษ์วิจารณ์การทำงานนโยบายของรัฐ แต่บางครั้งเพื่อความปลอดภัยของรัฐ รัฐบาลก็ไม่อาจให้ความยินยอมให้สื่อมวลชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานของรัฐในบางกรณี

อย่างไรก็ตาม ตามทฤษฎีเสรีนิยมของสื่อมวลชนนี้ โดยพื้นฐานแล้วสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือของบุคคลหรือปัจเจกชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี และยังเป็นเครื่องมือในการสะท้อนความเป็นจริงในสังคม และแจ้งข่าวสารให้ความบันเทิงและเพื่อการค้า ทั้งนี้ บทบาทดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ ขอบเขตความกว้างขวางของเสรีภาพว่ามีมากน้อยเพียงใด การมีอิทธิพลเสรีภาพมากกว่าบุคคลธรรมดาในเรื่องการได้มาซึ่งข่าวและการเข้าถึงสื่อมวลชนของแหล่งข่าวที่ไม่มีอำนาจต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะปกปิดข่าวสารส่วนรวมอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อ่านเมื่อมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงเสรีภาพของสื่อมวลชนแบบเสรีภาพนิยมว่ามีมากเกินไปจนปราศจากความรับผิดชอบ จึงมีเสียงเรียกร้องให้สื่อมวลชนมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยให้เสรีภาพถูกจำกัดขอบเขตด้วยความรู้สึกรับผิดชอบของผู้ประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนเกิดผลดี (ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี, 2540, หน้า 2)

ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility)

พฤติกรรมในทางลบของหนังสือพิมพ์เสรีในสหรัฐอเมริกา ผลักดันให้นักคิดนักวิชาการเข้ามาช่วยนักหนังสือพิมพ์และผู้พิมพ์โฆษณาสร้างจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพนี้มาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ผู้ที่มีส่วนในการวางรากฐานทฤษฎีนี้เป็นอย่างมากก็คือ โจเซฟ พูลิตเซอร์ (Joseph Pulitzer) ที่ได้พยายามต่อสู้เพื่อตั้งสถาบันการศึกษาวารสารศาสตร์ขึ้นซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นิวยอร์ก และนับแต่นั้นมาการพูดถึงความรับผิดชอบต่อสังคมก็ขยายวงกว้างออกไป หนังสือพิมพ์ต้องมีเสรีภาพตามแนวความคิดอิสรภาพนิยม ขณะเดียวกันก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมกันไปด้วย เกิดเป็นแนวความคิดเสรีนิยมอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า “Neo-liberalism” ในแนวความคิดนี้เสรีภาพถูกจำกัดขอบเขตด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบวิชาชีพภายใต้

จรรยาบรรณของสมาคมวิชาชีพและการควบคุมของสถาบันรัฐที่เป็นอิสระไม่ขึ้นกับรัฐบาลหรือผู้ใด ความคิดเกี่ยวกับสถาบันรัฐที่เป็นอิสระนี้เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลสหรัฐจัดตั้งคณะกรรมการวิทยุเพื่ออนุญาตความถี่รวมทั้งควบคุมเนื้อหาการในปี ค.ศ.1927 และจัดตั้งคณะกรรมการ

การสื่อสารเพื่อออกใบอนุญาตจัดตั้งสถานีและดูแลการใช้คลื่นออกอากาศ ใน ค.ศ.1934 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

อันที่จริงทฤษฎีเสรีนิยมแนวใหม่เพิ่งจะกลายเป็นทฤษฎีความรับผิดชอบทางสังคมอย่างชัดแจ้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อคณะกรรมการเสรีภาพสื่อมวลชน (commission on freedom of the press) ได้ศึกษาและเขียนรายงานชื่อว่า “สื่อมวลชนที่มีเสรีภาพและความรับผิดชอบ” (a free and responsible press) แม้ว่ารายงานของคณะกรรมการการสื่อสารจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากจากวงการศึกษา แต่ส่วนใหญ่ก็มิได้ขัดแย้งในหลักการจึงเท่ากับว่าช่วยตกแต่งให้ทฤษฎีนี้มีรูปร่างชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปสาระสำคัญของระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้มีดังนี้

1. วิวัฒนาการ เริ่มในสหรัฐอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 และคงใช้อยู่ในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน

2. ที่มา เริ่มจากข้อเขียนของฮอกกิง คณะกรรมการเสรีภาพหนังสือพิมพ์ และผู้ประกอบวิชาชีพด้านการสื่อสารมวลชน ตลอดจนจรรยาบรรณของสื่อมวลชน

3. วัตถุประสงค์หลักของสื่อมวลชน เพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง และขาย เป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือเพื่อทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายไปโดยการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกัน

4. เจ้าของสื่อมวลชน โดยปกติแล้วเอกชนเป็นเจ้าของสื่อมวลชน แต่รัฐบาลก็อาจเข้ามาดำเนินกิจการแทนได้หากว่าเอกชนดำเนินการไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันต่อบริการที่ประชาชนพึงได้รับ

5. การควบคุมสื่อมวลชน กระทำโดยความเห็นของชุมชน ปฏิบัติของผู้นั่ง และจรรยาบรรณของวิชาชีพสื่อมวลชน

6. สิ่งที่สื่อมวลชนไม่อาจกระทำได้ การละเมิดอย่างร้ายแรงในสิทธิส่วนบุคคลและในผลประโยชน์ที่สำคัญ ๆ ของสังคม

7. ลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบอื่น ๆ สื่อมวลชนมีพันธะในอันที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ถ้าสื่อมวลชนไม่ปฏิบัติตามพันธะดังกล่าวก็จะต้องมีคนควบคุมให้สื่อมวลชนปฏิบัติตามพันธะนั้น

บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้พัฒนามาจากทฤษฎีเสรีนิยมแบบดั้งเดิมแต่เจาะเน้นที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่เหล่านั้นให้เกิดผลดีต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง ดังนี้

1. การให้ข่าวสารให้มีการอภิปรายโต้เถียงในเรื่องของส่วนรวมหรือกิจการสาธารณะ ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักที่จะให้บริการแก่ระบบการเมือง
2. ควรจะต้องส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยและให้ความสว่างทางปัญญาแก่สาธารณชน เพื่อจะได้เกิดความสามารถในการปกครองตนเอง
3. ควรจะต้องพิทักษ์รักษาสิทธิของบุคคลโดยคอยเฝ้าดูรัฐบาล (watchdog against government)
4. ควรจะต้องให้บริการแก่ระบบเศรษฐกิจ โดยเน้นส่งเสริมผลประโยชน์ของผู้ซื้อผู้ขายสินค้าและบริการด้วยสื่อการโฆษณา แต่รายได้จากการนี้จะต้องไม่บั่นทอนอิสรภาพของสื่อมวลชน
5. ควรจะต้องให้ความบันเทิงแก่สาธารณชน แต่มีเงื่อนไขว่าต้องเป็นความบันเทิงที่ "ดี" มีคุณภาพ
6. ควรจะต้องหลีกเลี่ยงไม่เสนอเนื้อหาเรื่องราวที่อาจนำไปสู่การประกอบอาชญากรรม ความรุนแรง ความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง หรือการก้าวร้าวต่อชนกลุ่มน้อย
7. สื่อมวลชนควรจะต้องเป็นพหุนิยม คือสะท้อนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ใช้สิทธิโต้ตอบ

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีความรับผิดชอบทางสังคมแตกต่างกันไปจากทฤษฎีเสรีนิยมหรืออิสรภาพนิยมตรงประเด็นที่ว่า เสรีภาพมิได้เป็นแต่เพียงอิสรภาพที่ไร้จุดหมายปลายทาง และเสนอสนองสิทธิมนุษยชนในการแสดงออกเท่านั้น หากจะต้องเป็นอิสรภาพที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ผลประโยชน์ของส่วนรวมให้เกิดผลอย่างจริงจัง สื่อมวลชนมิได้เกิดมาเพื่อเป็นเครื่องมือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สร้างความสัมฤทธิ์ผลให้กับสังคมด้วย สรุปได้ว่าเสรีภาพเชิงลบได้กลายมาเป็นเสรีภาพเชิงบวก

ตามแนวทฤษฎีนี้ได้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 เป็นแนวความคิดที่สังคมต้องการให้สื่อมวลชนมีความรู้สึก สำนึกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความจริงใจ ซื่อสัตย์ ไม่ลำเอียง และการเคารพในสิทธิของผู้อื่น ดังนั้นแหล่งที่มาของหน้าที่ความรับผิดชอบของสื่อสิ่งพิมพ์จึงประกอบด้วยดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิดต้องเสนอข่าวสารที่มีคุณภาพ และคอยตรวจสอบซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ต้องเสนอข่าวสารและความคิดเห็นอย่างมีความรับผิดชอบ มีการเสนอข่าวที่มีสาระโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นตัวเงิน สามารถเป็นตัวแทนของสังคมได้ เพื่อให้เป็นหนังสือพิมพ์ที่ดี ตลอดจนควรมีการปรับปรุงเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ผู้อ่าน ต้องตระหนักถึงอิทธิพลทั้งทางบวกและทางลบของสื่อสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ โดยเลือกอ่านและไม่ให้การสนับสนุนสื่อสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ที่ไม่ดี ศึกษาวิจัยและเผยแพร่วิชาการด้านสื่อมวลชนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ ควรจะให้มีการสนับสนุนวงการสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่สังคมต้องการได้

3. รัฐบาล รัฐบาลจะต้องส่งเสริมสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ให้กับวงการวิชาชีพสื่อสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ อีกทั้งควรให้ความเป็นธรรม โดยมีกฎหมายคุ้มครองและให้เสรีภาพแก่นักหนังสือพิมพ์พอสมควรเท่าที่จะทำได้ ไม่ออกกฎหมายหรือกฎระเบียบต่าง ๆ มาควบคุมโดยไม่จำเป็น

ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์หรือเบ็ดเสร็จนิยม (totalitarian)

ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์หรือเบ็ดเสร็จนิยม มีแนวคิดมาจากมาร์กซ์กับเอนเงิลส์ (Marx and Engels) และแนวทางปฏิบัติของเลนิน (Lenin) ในศตวรรษที่ 19 และ 20 สื่อมวลชนตามทฤษฎีมีความผูกพันอยู่กับการเมืองของประเทศสหภาพโซเวียตและประเทศคอมมิวนิสต์ค่อนข้างสูง โดยสหภาพโซเวียตได้ปฏิรูปการสื่อสารมวลชนมาตั้งแต่หลังการปฏิวัติในปี ค.ศ.1917 และได้พัฒนาแนวทางวิชาการและวิชาชีพของสื่อมวลชนเรื่อยมาจนเป็นแบบอย่างที่เด่นชัดสำหรับประเทศสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ โดยทั่วไปความคิดที่เป็นรากฐานของทฤษฎีนี้มีอยู่ 5 ประการคือ

1. ชนชั้นกรรมาชีพ (working class) เป็นผู้ที่มีอำนาจปกครองในสังคมนิยมเพื่อที่จะรักษาอำนาจนี้ไว้จะต้องเข้าควบคุม "สื่อสร้างจิตใจ" (means of mental production) ไว้ให้ได้ เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนทั้งหมดจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์กรตัวแทนชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งอันดับแรกก็คือ พรรคคอมมิวนิสต์

2. สังคมนิยมจะต้องเป็นสังคมที่ไม่มีชนชั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนชั้น สื่อมวลชนจึงไม่ควรที่จะมีรูปแบบโครงสร้างรองรับความขัดแย้งทางการเมือง ความแตกต่างและการโต้เถียงอาจจะมีได้ แต่จะต้องไม่เกินเลยจนกลายเป็นเรื่องผิดกาลละ ลำสมัย หรือเป็นอันตรายต่อธรรมเนียมพื้นฐานของสังคมในแนวทางสังคมนิยม

3. สื่อมวลชนมีบทบาทในเชิงบวกในการสร้างสรรค์สังคมและการผลักดันส่งเสริมให้ไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนจะต้องมีภาระหน้าที่สำคัญในด้านการสังคมนิยม การควบคุมทางสังคมในลักษณะอุปถัมภ์และการระดมพลังไปสู่เป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจที่ได้วางแผนไว้แล้ว

4. ลัทธิมาร์กซิสต์มีความเชื่อในกฎอันเที่ยงธรรมของประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นสภาพความจริงเชิงวัตถุวิสัยที่สื่อมวลชนจะต้องสะท้อนออกมาให้ประจักษ์ การแปลความหมายของเหตุการณ์ โดยอาศัยบุคคลเป็นหลักจึงถูกจำกัดโดยปริยายและคุณค่าของข่าวก็ต้องพินิจกันจากทัศนคติที่แตกต่างไปจากทฤษฎีเสรีนิยม

5. ตามหลักการทั่วไปของรัฐโซเวียต สื่อมวลชนจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จขององค์กรรัฐ และจะต้องประสานประสานกับเครื่องมือกลไกทางการเมืองอย่างอื่นอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ความคิดรากฐานดังกล่าวข้างต้นทำให้สื่อมวลชนกลายเป็นเครื่องมือของรัฐและพรรคโดยตรง แต่ขณะเดียวกันก็ต้องจัดระเบียบตนเองให้มีความรับผิดชอบ ให้มีการพัฒนาและปฏิบัติตามแนวทางความประพฤติแห่งวิชาชีพ ให้มีการบริการและรับผิดชอบต่อสาธารณชน โดยมีการศึกษาวิจัยและให้ประชาชนผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารมวลชนอย่างมีระบบ รวมทั้งการตอบจดหมายและสนองความเรียกร้องต้องการของผู้อ่านผู้ชมผู้ฟัง

สาระสำคัญต่าง ๆ ของระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ มีดังนี้

1. วิวัฒนาการ เริ่มต้นอย่างจริงจังในประเทศรัสเซีย เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาบริหารประเทศตั้งแต่ ค.ศ.1917 ในประเทศที่มีการปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์

2. ที่มา ความคิดของมาร์กซิสต์ เลนินนิสต์ สตาลินนิสต์ ผนวกกับความคิดของเอนเจิลส์ และความคิดของรัสเซียในคริสต์ศตวรรษที่ 19

3. วัตถุประสงค์หลักของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีหน้าที่ช่วยสร้างความสำเร็จและความยืนยาวในการอยู่ในอำนาจของระบบการปกครองแบบสังคมนิยมโซเวียต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นเผด็จการของพรรคคอมมิวนิสต์

4. เจ้าของสื่อมวลชน พรรคคอมมิวนิสต์ หน่วยงานของรัฐบาล และหน่วยงานมวลชน

5. การควบคุมสื่อมวลชน การสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดของรัฐบาล การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ และการใช้มาตรการทางการเมืองของรัฐบาล

6. สิ่งที่สื่อมวลชนไม่อาจกระทำได้ การวิพากษ์วิจารณ์วัตถุประสงค์หรือนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์

7. ลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบอื่น ๆ สื่อมวลชนเป็นของรัฐและถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน้าที่ของสื่อมวลชนคือการเป็นเครื่องมือของรัฐ

สำหรับบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ตามแนวคิดทฤษฎีนี้มีดังนี้

1. เนื่องจากสื่อมวลชนจะต้องตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์จะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชนชั้นกรรมาชีพโดยตรง
2. สื่อมวลชนจะต้องมีบทบาทหน้าที่ในเชิงบวกต่อสังคม โดยการเป็นสังคมกรรมที่พึงปรารถนา โดยการให้การศึกษา ให้ข่าวสาร ให้การกระตุ้นเตือนและการระดมสรรพกำลัง
3. สื่อมวลชนจะต้องเสนอสังคมทัศน์และโลกทัศน์ที่สมบูรณ์และเที่ยงธรรมตามหลักการมาร์กซิสต์เลนินนิสต์
4. สื่อมวลชนทุกชนิดจะต้องเป็นเครื่องมือหรือกิจการของรัฐและพรรค โดยพรรคจะควบคุมอย่างใกล้ชิดในการเปิดเผยสภาพความเป็นจริงเบื้องหลังการต่อสู้ของชนชั้น เพื่อเตรียมมวลชนให้พร้อมสำหรับงานปฏิวัติ และใช้เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ เพื่อการรับรู้ในสิ่งที่พรรคต้องการจะสื่อสารด้วยเหมือน ๆ กันทั่วประเทศ
5. สื่อสิ่งพิมพ์จะต้องเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อและการปลุกระดมตามข้อเขียนของเลนิน ซึ่งการปลุกระดมคือการชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม อันเกิดจากความเห็นแย้งกันภายในลัทธิทุนนิยม และปลุกเร้าให้เกิดความไม่พอใจและลุกขึ้นประนามความอยุติธรรม ส่วนการโฆษณาชวนเชื่อ คือ การอธิบายอย่างละเอียดเกี่ยวกับความเห็นที่แย้งกันเหล่านั้น การปลุกระดมมักจะทำได้ด้วยการพูด แต่การโฆษณาชวนเชื่อทำได้ด้วยการเขียน
6. สื่อสิ่งพิมพ์จะต้องสนับสนุนความเคลื่อนไหวของฝ่ายหัวก้าวหน้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ
7. สื่อสิ่งพิมพ์จะต้องตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของประชาชนผู้รับสารภายในกรอบของสังคม ดังนั้นเนื้อหาสาระจะคล้ายคลึงกันทั้งหมด รวมทั้งห้ามประชาชนรับข่าวสารจากภายนอกทุกช่องทาง ยกเว้นสื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมคอมมิวนิสต์
8. การเสนอข่าวสารไม่เน้นความใหม่สดของข่าวที่ต้องทันต่อเหตุการณ์ แต่เป็นเรื่องที่มีการเตรียมเนื้อหาไว้ หรือวางแผนล่วงหน้าก่อนตีพิมพ์ และส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องจากพรรคนั่นเอง
9. ตำแหน่งบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์นั้นกรรมกลางของพรรคจะเลือกจากผู้ที่มีความเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ ไว้ใจได้ว่าไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อพรรค
10. ในสหภาพโซเวียตมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อเซ็นเซอร์สื่อสิ่งพิมพ์เรียกว่า “กลาวิต” (glavit) มีหน้าที่ตรวจสอบดูแล การปฏิบัติงานของสื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิด

ถ้าเปรียบเทียบกับทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม จะเห็นว่าบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนมิได้อยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบต่อวิชาชีพเท่านั้น แต่จะต้องอยู่ในกรอบบังคับทางการเมืองที่ชัดเจนไว้อย่างชัดเจนแน่นอน สื่อสิ่งพิมพ์จึงกลายสภาพจากเครื่องมือของบุคคลและสถาบันสังคมมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างสมบูรณ์

ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication)

หลังสงครามโลกครั้งที่สองมีหลายประเทศที่ไม่สามารถตัดสินใจว่าจะเลือกระบบการเมืองแบบไหนมาใช้ในการบริหารประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจสังคม แต่ความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจของชาติทำให้ต้องหันมามุ่งวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจกันอย่างขะมักเขม้น โดยสื่อมวลชนหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้หันมาแสดงความรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่และความเจริญก้าวหน้าของสังคมอย่างจริงจังในฐานะสถาบันสังคมที่มีหน้าที่ช่วยพัฒนาบูรณะประเทศในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ ทั้งนี้บนพื้นฐานของความร่วมมือในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าสื่อมวลชนและบุคคลอาจจะถูกจำกัดเสรีภาพลงไปเพื่อเป้าหมายปลายทางของส่วนรวมก็ตาม อาจสรุปบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ได้ดังนี้

1. ควรจะต้องยอมรับหลักการและภาระในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามนโยบายและแผนที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยการเผยแพร่ข่าวสาร ความคิดเห็น และการศึกษาไปในทิศทางที่เห็นด้วยและสนับสนุนแนวนโยบายและแผนเหล่านั้น
2. ควรจะต้องช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เป็นมรดกและเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติ
3. ควรจะต้องให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ ที่มีความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ทางวัฒนธรรมและทางการเมือง

นับได้ว่าเป็นการประยุกต์ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมให้เข้ากับสถานการณ์ในประเทศที่กำลังพัฒนานั่นเอง แต่ความรับผิดชอบต่อสังคมในแนวใหม่นี้ถูกกำหนดให้เน้นที่การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยตรง และได้รวมเอาการสร้างชาติและรักษาอธิปไตยด้านต่าง ๆ ในลักษณะชาตินิยมผสมผสานเข้าไปด้วย จะแตกต่างกับทฤษฎีอำนาจนิยมก็ตรงที่ว่าเสรีภาพของบุคคลและของสื่อมวลชน มิได้ถูกจำกัดด้วยอำนาจบาติใหญ่ของผู้บริหารประเทศ หากแต่จะต้องผูกพันอยู่กับความรับผิดชอบต่อตามแนวทางพัฒนาในครรลองประชาธิปไตย

ในสภาพความเป็นจริง ผู้บริหารประเทศคงจะต้องกำหนดนโยบายที่สามารถชักชวนสื่อมวลชนในภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนในกระบวนการพัฒนาด้วยความเต็มใจ

ทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน (democratic participant)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีใหม่ล่าสุดที่เข้ามาแทรกซ้อนอยู่ในทฤษฎีความรับผิดชอบทางสังคมของประเทศเสรีที่พัฒนาแล้วโดยนำลักษณะบางประการของทฤษฎีสื่อสารการพัฒนาเข้าไปผสมอยู่ด้วย นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังแสดงเจตนากรณีที่ว่าจะออกจากระบบพรรคการเมืองและระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่อยู่ห่างไกลจากประชาชนในระดับล่างซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ จึงมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในชีวิตการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยสื่อมวลชนจะต้องเปลี่ยนปรัชญา ทาที่ และโครงสร้างให้สอดคล้องกัน แทนที่จะตกอยู่ภายใต้ภาวะกดดันทางเศรษฐกิจ และการตลาด หรือความสลับซับซ้อนของระบบทางการ สื่อมวลชนควรจะลงมาอยู่ใกล้ชีวิตประชาชนผู้รับสาร และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ของ “ผู้ใช้สื่อ” (media users) สื่อมวลชนไม่จำเป็นต้องใหญ่โต ราคาแพง รูปแบบสวยงามหรูหรา แต่ควรมีขนาดเล็ก ราคาถูก รูปแบบประหยัด แต่มีจำนวนหลากหลาย ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องมีการก็คือ มุ่งให้ท้องถิ่นขนาดเล็ก กลุ่มผลประโยชน์ขนาดเล็กหรือชนกลุ่มน้อยได้รับข่าวสารที่จำเป็น และมีสิทธิตอบโต้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางสื่อมวลชน

บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนหรือสื่อสิ่งพิมพ์ตามทฤษฎีนี้มีดังนี้

1. ตอบสนองความต้องการของพลเมืองแต่ละคน ชุมชนขนาดเล็กและชนกลุ่มน้อย ในด้านสิทธิการรับรู้และสิทธิการสื่อสาร
2. เปิดโอกาสให้ผู้รับสารทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข่าวสาร ความคิดเห็นและการศึกษา รวมทั้งในการบริหารในรูปแบบที่เหมาะสม

ทฤษฎีว่าด้วยการใช้สื่อสิ่งพิมพ์มีการพัฒนา และมีหลายทฤษฎีที่แตกต่าง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันว่าด้วยบทบาทของสื่อมวลชนได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกโดยล่าสุดนักวิชาการและนักหนังสือพิมพ์ได้กล่าวถึง ทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชนเป็นทฤษฎีที่แทรกซ้อนอยู่ในทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยนำเอาลักษณะบางอย่างของทฤษฎีสื่อสารการพัฒนาเข้าไปผสมผสานอยู่ด้วย ให้เป็นทฤษฎีที่มุ่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมโดยสื่อมวลชนจะต้องเปลี่ยนปรัชญา ทาที่ และโครงสร้างให้สอดคล้องกัน สื่อมวลชนจะต้องไม่ตกอยู่

ภายใต้ภาวะกดดันทางเศรษฐกิจและการตลาดหรือความใหญ่โตสลับซับซ้อนของระบบราชการ

ทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับสภาวะของกระแสโลกในปัจจุบันเพราะเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับส่วนรวมของประชาชน ว่าสอดคล้องกับแนวโน้มการปกครองแบบประชาธิปไตยมีส่วนร่วมและ “แนวคิดประชาสังคม” (civil society)

สำหรับในประเทศไทยนั้น ขณะนี้สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ของไทยก็มีการให้ความสำคัญกับแนวคิดประชาสังคม เช่น การให้มีพื้นที่ข่าวชุมชน ข่าวประชาคมเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตามได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่ายังไม่เป็นประชาสังคมที่สมบูรณ์แบบตามแนวคิดประชาสังคมมากนัก เพราะประชาชนยังไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กระนั้นก็นับว่าได้มีการเริ่มต้นบ้างแล้ว ขณะเดียวกันบทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นซึ่งควรทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนของชุมชนและประชาชนก็ได้รับความสนใจจากสังคมและนักหนังสือพิมพ์มากขึ้น

ตารางที่ 7.1 การเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของทฤษฎีสื่อสิ่งพิมพ์

ทฤษฎี	บทบาทหน้าที่	บทบาทหน้าที่ต้องห้าม
ทฤษฎีอำนาจนิยม	สนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลที่กำลังทรงอำนาจและรับใช้รัฐ อาจเป็นในรูปของการให้ข่าวสาร การศึกษา และความบันเทิง แต่ต้องอยู่ในกรอบอุดมการณ์เชิงอนุรักษนิยม	การวิพากษ์วิจารณ์จักรกลทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ปกครองที่กำลังทรงอำนาจ
ทฤษฎีเสรีนิยมหรืออิสรภาพนิยม	แจ้งข่าวสารให้ความบันเทิง ส่งเสริมการค้าและการโฆษณาสินค้า แต่ที่สำคัญจะต้องเป็นตลาดเสรีของความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อช่วยในการแสวงหาให้พบสัจจะและควบคุมรัฐบาล	แสดงเนื้อหาที่เป็นหมิ่นประมาทอนาจาร หยาบคายและยุยงให้เกิดความกระด้างกระเดื่องในยามสงคราม
ทฤษฎีความรับผิดชอบทางสังคม	แจ้งข่าวสารให้ความบันเทิง ส่งเสริมการค้าและการโฆษณาสินค้า แต่ที่สำคัญจะต้องยกความขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ เข้าสู่การอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อสาธารณะ ภายใต้พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม	ละเมิดร้ายแรงต่อสิทธิส่วนบุคคลและต่อผลประโยชน์ที่สำคัญของสังคม

ทฤษฎี	บทบาทหน้าที่	บทบาทหน้าที่ที่ต้องห้าม
ทฤษฎีเบ็ดเสร็จนิยม	เป็นอุปกรณ์ของรัฐในการสร้างความสำเร็จและความสืบเนื่องของระบอบสังคมนิยม ภายใต้อำนาจเผด็จการของพรรคซึ่งมาจากชนชั้นกรรมาชีพ เน้นเสนอข่าวสารความคิดเห็น และการศึกษาภายในกรอบอุดมการณ์สังคมนิยม	วิพากษ์วิจารณ์จุดมุ่งหมายของพรรคโดยใช้ยุทธวิธีที่แตกต่างไปจากที่กำหนดไว้
ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา	สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยลดความยึดมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ เน้นให้ข่าวสารและการศึกษาเพื่อสนับสนุนกระบวนการพัฒนา	ละเมิดต่อกฎหมายสิทธิส่วนบุคคลและผลประโยชน์ของสังคม
ทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน	สนับสนุนบทบาทและสิทธิบุคคลชุมชนเล็กและชนกลุ่มน้อย มุ่งส่งเสริมประชาธิปไตยจากฐานล่าง โดยให้ข่าวสาร ความคิดเห็น และที่สำคัญคือให้สิทธิในการสื่อสารและโอกาสประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมกับสื่อมวลชน	ใช้อิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อรีดถอนสิทธิเสรีภาพ

ทีมา (สมควร กวียะ, 2533, หน้า 213)

จะเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภทนั้นดำเนินงานอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเสมอ เพราะสภาพแวดล้อมของสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นปัจจัยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบการปกครองของประเทศซึ่งมีความผูกพันแน่นแฟ้นกับการดำเนินกิจการของสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติและใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีความแตกต่างกันออกไปอย่างเห็นได้ชัดเจน

สรุป

ทฤษฎีของสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำมาใช้เป็นแนวคิดหรือหลักการนำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของการปกครองเป็นสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีเสรีนิยม ทฤษฎีความรับผิดชอบของสังคม ทฤษฎีไซเวียตคอมมิวนิสต์ ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา และทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน

ในสังคมอำนาจนิยมที่ถือว่าอำนาจของรัฐมีความสำคัญกว่าเสรีภาพของบุคคล นักอำนาจนิยมเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิดมีบทบาทเผยแพร่ความคิดเห็นทางการเมืองโดยสนับสนุนและผลักดันนโยบายของรัฐ มีการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์โดยการออกหนังสืออนุญาต การเซ็นเซอร์ การซื้อตัวนักเขียน ให้เป็นโฆษณาชวนเชื่อ ตลอดจนจำกัดเสรีภาพทางการเมืองรูปแบบต่าง ๆ

ลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมเสรีนิยมได้แก่ การเป็นเครื่องมือในการแจ้งข่าวสารและข้อเท็จจริง เป็นเครื่องมือแสดงความคิดเห็นของบุคคล เป็นเครื่องมือแสดงสัจจะของสังคม เป็นสื่อที่ให้ความรู้แก่สังคม เป็นสื่อเพื่อธุรกิจ การค้าและโฆษณา เป็นสื่อให้ความบันเทิง และควบคุมรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ พรรคการเมืองและสอดส่องวิพากษ์วิจารณ์

สื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การใช้เสรีภาพอย่างมีขอบเขต มีความรับผิดชอบต่อสาธารณชน มีความจริงใจ มีความซื่อตรงไม่ลำเอียง เคารพในสิทธิของผู้อื่น และสนองความต้องการของสังคมทั่วไป ได้แก่ เสนอเรื่องราวเหตุการณ์ปัจจุบันอย่างเที่ยงตรง เป็นตัวแทนของทัศนคติต่าง ๆ และเป็นเวทีของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น

สำหรับในสังคมคอมมิวนิสต์นั้นสื่อสิ่งพิมพ์จะต้องตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ เสนอสังคมทัศน์และโลกทัศน์ที่สมบูรณและเที่ยงธรรม ยังต้องเป็นเครื่องมือการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐและของพรรค ตลอดจนสนับสนุนความเคลื่อนไหวของฝ่ายหัวก้าวหน้าทั้งในและนอกประเทศอีกด้วย

นอกจากนี้ตามแนวคิดทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา สื่อสิ่งพิมพ์จะทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร ความคิดเห็นและให้การศึกษาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา อนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติและให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ

สำหรับตามแนวคิดของทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชนนั้น บทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์จะต้องตอบสนองความต้องการของพลเมือง ชุมชนขนาดเล็กและชนกลุ่มน้อยด้านสิทธิการรับรู้และสิทธิการสื่อสาร ตลอดจนเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข่าวสารความคิดเห็น และการศึกษา รวมทั้งการบริหารในรูปแบบที่เหมาะสม

แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 7

1. จงสรุปความเป็นมาของการเกิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์แต่ละทฤษฎีมาพอสังเขป
2. จงอธิบายบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีอำนาจนิยม
3. ในสังคมอำนาจนิยมนั้น รัฐบาลมีวิธีในการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์อย่างไรบ้าง
4. บทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีเสรีนิยมมีลักษณะเช่นใด
5. ตามแนวคิดทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะเหตุใดสื่อสิ่งพิมพ์จึงต้องมีความรับผิดชอบต่อทางสังคมด้วย
6. จงอธิบายบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีเบ็ดเสร็จนิยม
7. ลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ตามแนวคิดทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นเช่นใด
8. จงอธิบายบทบาทหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ในทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน
9. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างทฤษฎีอำนาจนิยมกับเบ็ดเสร็จนิยมมาสัก 4 ประเด็น
10. ปัจจุบันประเทศไทยมีการใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์อะไร และท่านเห็นว่ามีเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

- กำธร สติรกุล. (2515). **หนังสือและการพิมพ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จรุงษ์ เพชรภูมิ. (2525). **หนังสือกับการพิมพ์**. นครศรีธรรมราช: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช.
- จำลอง เขตจำนนต์. (2539). **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. ลพบุรี: ศูนย์เอกสารตำรา
สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- ชวลิต ปัญญาลักษณ์. (2525). สภาพปัจจุบันของสื่อมวลชนไทย. ใน **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ
การทำหนังสือพิมพ์** (หน้า 116). กรุงเทพฯ: เรือนอักษร.
- ชาญชัย สักดิ์พิง. (2544). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์**. เพชรบูรณ์: โพรแกรมวิชา
นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ดรุณี หิรัญรักษ์. (2542). **การสื่อสารมวลชนโลก (Global Communication)**. กรุงเทพฯ:
เอเชียแปซิฟิกมัลติมีเดีย.
- นภดล รุ่งเจริญ. (2524). **กฎหมายกับเสรีภาพหนังสือพิมพ์**. ปรินซ์นิพนธ์นิติศาสตร์บัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทา วิฑูฒิกศักดิ์. (2537). **หนังสือและการพิมพ์** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ดี.ดี.สโตร์.
- ปรมะ สตะเวทิน. (2540). **หลักนิเทศศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- พัชนี เขยจรรยา, เมตตา กฤตวิทย์, และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2534). **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**
(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร สุขวิบูลย์. (2539). **สิทธิการรับรู้ข่าวสารราชการของสื่อมวลชนไทย**. วิทยานิพนธ์
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมควร กวียะ. (2533). บทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและ
ทฤษฎีการสื่อสารหน่วยที่ 1-8** (หน้า 203). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อนันต์ธนา อังกินันท์. (2539). บทบาทและหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์. ใน **เอกสารการสอนชุด
วิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ 1-7** (หน้า 243-257). นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- Siebert S. Fred, Peterson, Theodore and Schramm, Wilbur. (1956).
ทฤษฎีสื่อสารมวลชน (แปลจาก Fourth Theories of the Press โดย เกษม ศิริสัมพันธ์).
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.